

GÜÇLÜ SORU SORMA TEKNİKLERİ

Halim ALTINIŞIK

Güçlü bir soru nasıl sorulur, bu konuda ipuçları verebilir misiniz? Düşüncenin unsurlarını kullanan sorular nasıl olmalıdır?

İçi dolu sorular sormak, yani bize önemli katkılar sağlayacak cevapları almak için sormak yerine; önemsiz, hayatın sıradan akışı içinde birçoğunun cevabını bildiğimiz sorular soruyoruz. Çünkü insanı kaliteli sorular sormaya itecek olan

düşünme ve öğrenme çabasından olabildiğince uzağız. Dolayısıyla ne yeteri kadar düşünüp soru sorabiliyoruz; ne de sorduğumuz sorular bize yeni ufuklar açabilecek derinlikte olabiliyor. Dilime pelesenk ettiğim Şeyh Sadi'nin şu güzel sözü de çok şeye açıklık getirmektedir: "Bilseydi sorardı, bilmiyor ki sorsun. Sorsaydı bilirdi, sormuyor ki bilsin."

İkili ilişkilerimizde ve özellikle iş ve özel hayatımızda soruların sihirli güçleri olduğunu ve iki kişinin arasındaki diyalogu bambaşka bir düzeye taşıyabildiğini dikkate almamız gerekir. Bu yüzden güçlü sorular gelişi güzel sorular değil, insanları hangi seviyede, kişilikte veya yaşta olursa olsun düşündüren ve derinden etkileyen sorular olmalıdır. Doğru ortamda ve zamanda sorulduğunda bu sorular

birer güçlü soruya dönüşüyor. Soruyu soran çevresindekileri aklı, tespitleri ve kurduğu etkili iletişim kabiliyetiyle etkiliyor. Sorunun yöneltildiği kişi ise, soruya verdiği cevapla sorunu çözmeye bir adım daha yaklaşıyor, derinlemesine durum değerlendirmesi yapıyor, konuyu farklı bir açıdan görme fırsatı buluyor.

Doğru soru, düşünmeyi başlatır; anlama yetimizi güçlendirir ve gözümüzden kaçmış ayrıntıların ortaya çıkmasını sağlar. Bu sayede, bir bireyin iç dünyasına girmek ve onun bakış açısını anlamak mümkün olabilir. Dolayısıyla soru sormak, kişinin o anki gerçekliğine dokunmak için kullanılan bir araç olarak ele alınabilir.

Tüm eğitim sürecimiz boyunca, etkili soruların nasıl sorulacağı, soruların nasıl derinleştirileceği, karşdakini açık ve dürüst olarak bilgi vermeye yöneltecek doğru soruların nasıl ifade edilmesi gerektiği çoğu kez öğretilmemiştir.

Gelişi güzel, sıradan sorular değil, insanları hangi seviyede, kişilikte veya yaşta olursa olsun düşündüren ve etkileyen sorular ortaya koymak gerekir. Doğru ortamda sorulduğunda bu sorular birer "güçlü soru"ya dönüşüyor. Soruyu soran kişi çevresindekileri aklı, tespitleri ve kurduğu etkili iletişim kabiliyetiyle etkiliyor. Sorunun yöneltildiği kişi ise, soruya verdiği cevapla sorunu çözmeye ramak kalıyor, derinlemesine durum değerlendirmesi yapıyor, konuyu farklı bir açıdan görme fırsatı buluyor.

Soru sorma, düşünmeyi harekete geçiren bir yöntem olarak kabul edilir. O halde düşünme olayı, insanların kafalarında daha çok soru işareti oluşturarak gerçekleşmektedir. Bu yüzden insanların zihinlerini daha etkin bir biçimde çalıştırmaları için sorulara ve özellikle de doğru sorulara ihtiyaç vardır. Düşünme eylemi bir konu üzerinde sorular yöneltilmeye başladığı andan itibaren gerçekleşir.

Düşünme, yeni bir şey yaratmak, bir şeyin var olduğunu bulmak demektir. Ünlü filozof Descartes "Varım, çünkü düşünüyorum" demiştir. İnsan ilişkilerinde başarılı olmak isteyenler düşünceyi uyarıcı sorular üretmek zorundadır. Örneğin, yüzeysel sorular, yüzeysel anlamaya yol açar ve karşımızdakini düşünmeye sevk etmeyebilir. Zira insanı bir yere götürmeyen sorular, ölü sorulardır.

Sorularımız olmasaydı düşünme eylemi gerçekleşebilir miydi? Elbette hayır. Soru sorma eylemi ve sorgulama olmasaydı düşünme diye bir şey de şüphesiz olmazdı. Herhangi bir yönde cevap vermek için, "Bu gerçekten doğru mu?" veya "Onun söylediği şeyi kabul ediyor muyum?" gibi bir soruyu kendinize sormak zorunda kalmadınız mı?

Düşünce, "Neden?" ve "Nasıl?" sorularını sormakla başlar ve "O nasıl böyle oluyor?" değerlendirme sorusundan "Mümkün olan nedir?" ve "Daha iyisi nasıl olabilir?" sorusu ile düşünmeye ve "Ben ne yapabilirim?" sorusu ile karar vermeye kadar düşünme sürecimizin çoğu soru sorma ve cevap vermeyi gerektirir. Bu yüzden, eğer hayat kalitemizi değiştirmek istiyorsak, kendimiz ve başkaları hakkında sormaya alışık olduğumuz soruları değiştirmeliyiz.

Davranışların kazanılması için genellikle yaratıcı düşüncenin eyleme konulması gerekebilir. Bunun için en önemli uyarıcı soru sormak olabilir. Kim, nasıl, ne, niçin, neden vb. gibi soru sözcüklerini içeren cümleler kişilere yöneltildiğinde, düşünsel etkinlikler de başlatılabilir.

İyi söz söyleyebilmek için insanın söyleyeceği şeyi önceden bilmesi, yani tasarlaması, düşünmesi gerekir. Bu bakımdan düşünme, kafamızda yeni fikirler oluşturmak, neden ve sonuç bağlarını tamamlamak anlamına gelir. Bu yüzden, sorular bir düşüncenin sonuca dönüştürülmesine yardımcı olabilir. Dikkatlice seçilmiş bir soru, dinleyicinin düşünme süreçlerini hareketlendiren en etkili iletişim unsurlarından biridir.

Güçlü soru sormanın kişiye faydaları nelerdir, neler kazandırır? Soru sorma tekniklerinde bütüncül olarak neler üzerinde durulmalıdır?

Yaşadığımız her an dikkatli ve dinamik olmak, sorunları sorgulayarak hayatı anlamaya çalışmak yapılanların amacını anlamayı kolaylaştırır. Sürmekte olan olayların ayrıntılarını, birbiriyle ilinti ve farklarını görmeyi sağlar. Fark etmenin temel kaynağı da doğru ve güçlü soruları sormaktır.

"Soran dağları aşmış, sormayan düz yolda şaşmış" atasözü boşuna söylenmemiştir. Biz sorularımızı karşımızdakilere nasıl yöneltiriz? Hepimizin soru şekli bir midir, benzer midir yoksa farklı mıdır? Evet, sorularımız zaman zaman benzer gibi görünse de genellikle farklılık gösterir. Soru sorma stratejileri, dilbilim, davranış psikolojisi ve davranış bilimleri alanlarında yapılmış derin ve kapsamlı araştırmalara dayanır.

Soru sorma teknikleri ile düşünce ve merakımızı gerçekleştirmek için tasarladığımız sorular saygı da içerebilir, emreder tarzda da gelebilir. Bazı soruların içinde bulmacalar gizlidir. Bazı sorular da vardır, hakaret kokar, ön yargı içerir ve insanı çileden çıkarır. Bu bağlamda karşımıza soru sormanın incelikleri, teknikleri çıkar.

Soruları akılcıca ve iyi niyetle sormak büyük bir özen ve önem gerektirir. Esas olan, yaralamadan, incitmeden, rencide etmeden, yara almadan, öğrenmek istediğimiz ne ise, onu belirginleştirmektir. Bilmeliyiz ki, sorulan soru, soranın eğitim ve kültür seviyesini de ortaya çıkarır. Sormayı bir eksiklik gibi görmek de doğru değildir. Her türlü korkuyla sormayı göze alamazsak, kaybeden daima biz oluruz.

İnsanların soru sorma tekniğini kullanırken genellikle şu hataları yaptıkları gözlemlenmiştir:

- 1.Soru sorarken muhatabın yüzüne bakmama,
- 2.Hızlı bir biçimde soru sorma,
- 3.Ses tonunu hatalı olarak kullanma,
- 4.Karşısındakine yeterli bilgi vermeden ve açıklamada bulunmadan karmaşık soru sorma,
- 5.Soru sorduktan sonra yeterince beklemeden, zaman tanımadan cevap alma isteği.

Soru sorma tekniklerinin özelliklerini öğrenmemiz için özellikle aşağıda yer alan konuları dikkate almalıyız.

* Doğru soru sorabilmek için konu hakkında genel de olsa bir bilgiye sahip olmanız gerek. Geneli bilin ki ayrıntılı soru sorabilirsiniz.

* Muhatabınız ana konunun dışına çıkıyor gibi olsa da eğer belli bir mantıkla konuşmasını sürdürüyorsa sözünü kesmeyin. Ama asla ana sorunuzu unutmayın ve cevabı kaçırmayın.

* Uzun bir soru aklı karıştırır. Sorularınızı kısa kısa sorun, aynı anda birden fazla soru sormayın.

* Kullandığınız dil yalın olmalı. Konuştuğunuz kişi ya da kişilerin (genç, yaşlı) sözcük dağarcığını hesaba katarak konuşun.

* Soru sorduğunuz kişinin sorudan sağlayacağı yararı dikkate alın ve soruyu öyle sorun. Yararı yoksa size cevap vermek istemeyebilir.

* Cevap beklerken kendi görüşünüzü belli etmeyin, görüşünüzü soruya karıştırmayın.

* Doğru zamanda sorulan sorular insanları harekete geçirir.

İlişkilerimizde ve öğrenmede ne tür sorularla zihninizi sıra dışı düşünmeye zorlayabiliriz? Şimdi onları konuşturmaya, geliştirmeye dair neler yapılabileceği ile ilgili ipuçları vermeye çalışacağım. Söz konusu bu soru sorma teknikleri şunlardır:

1. Nitelikleri kullanarak soru sorma tekniği

Çevremizde var olan nesnelere özelliklerini, listeleme tekniği kullanarak ya da doğal özelliklerine dikkat çekerek yapılan bir uygulamadır. Bu tarz sorular, sözcüklerin ve nesnelere zihinde nasıl anlamlandırıldığını görmek açısından önemlidir.

2. Çelişkileri kullanarak soru sorma tekniği

Bu teknikte, çelişkiler kullanılarak sıra dışı düşünmeye zorlamak mümkündür. Bunun için çelişkili durumların örnekleri verilerek işe başlanır. Bunlar görüşlere, durumlara, yaygın kavramlara zıt ilkeler olabilir. Fakat gerçekte doğru olan şeylerdir veya insanların doğru olarak farz ettiği şeyler arasındaki tutarsızlıklardır.

3. Benzerlikleri kullanarak soru sorma tekniği

Bu teknik, benzerliğin birçok halinde kullanılan analogi ile bizlerin zaten bildiği şeyler ve terimlerdeki benzer durumlara bakarak, yeni bilgilere, gerçeklere ya da prensiplere dikkat çekmek amacıyla uygulanabilir.

4. Aykırı soru sorma tekniği

Karşımızdakilere insanın ne bildiğini anlatmak yerine, onlardan ne bilmediği hakkında düşüncelerini geliştirmek için sorular sorulabilir. Bu teknik onların, bilginin bilinmeyen ya da eksik kısımlarına, boşluklara, farklılıklara bakma becerisini geliştirir.

5. Uyarıcı soru sorma tekniği

Bu tekniğe yeni bilgi ve buluşları keşfetmek, yeni fikirlere pencere açmak için başvurulabilir. Bunun için gerçeklere dayalı tipteki sorular (Kaç? Ne? Kim? Ne kadar?) ve kavram derinliği gerektiren sorular (Sen olsaydın ne yapardın? Başka hangi yolla yapılabilir? Eğer şöyle olsaydı nasıl olurdu? Başka nasıl?..) arasındaki farklara dikkat çekilerek yapılabilir. Çeviri, yorum, değerlendirme, tanım, sentez ve analiz gerektiren sorular bu grup soru çeşidini oluşturur.

6. Değiştirme amaçlı soru sorma tekniği

Bir maddenin temel bileşenlerinden bahsederek onlar üzerinde değişikliğe gitmek, ekleme ya

da çıkarma yapmak önemlidir. Değişikliğin öneminden bahsederek birçok değiştirme örneğini kullanmak gerekir.

7. Araştırma istekli soru sorma tekniği

Önceden keşfedilmiş ya da gerçekleşmiş hadiselerin nasıl olduğunu, oluş şeklini, kimlerin gerçekleştirdiğini daha iyi anlamak için yöneltilen sorulardır. Örneğin "Fatih Sultan Mehmet'in yerinde sen olsaydın gemileri Haliç'e nasıl indirirdin?" sorusu gibi.

8. Belirsizlikleri çözümlemeye yönelik soru sorma tekniği

Biliyoruz ki insanlar herhangi bir sorunla karşılaştıkları zaman öğrenmelerinde bir ivme meydana gelir. Bunu gerçekleştirecek bir yol da öğrenme sırasında engeller koymak ve arkasından da belirsizlikleri çözümlemeye yönelik sorular sormaktır. Bunun için öğrenme durumunu belirli bir noktaya kadar getirmeli ve sonra yönlendirmeye çözüme dair sorular sorulmalı; ancak cevaplar hep en can alıcı yerde bırakılmalıdır.

9. Mevcut durumları değerlendiren soru sorma tekniği

Bunun için daima "Eğer ... olursa ne olur? Ya böyle olsaydı? Şayet." sorusu yöneltilir. Sonuç olarak gerçekleşebilecek şeyler listelenir.

10. Ardı sıra gelen sorular arasında boşluk bırakarak soru sorma tekniği

Sonuca bağlanmamış sorular olarak da adlandırılan bu tür sorular kaynaktan belirli bir cevabın alınmasını amaçlar. Kaynağı, kendi aktardıkları çerçevesinde tanımlamak amacıyla yöneltilir. Karşımızdaki kişilere mümkün olan en iyi hizmeti vermek için oldukça ayrıntılı ve çeşitli bilgi almak gerekir.

Bir soru kümesi ile tamamlamak gerekirse çok otantik bulduğumuz ve soru sormanın ötesinde felsefi kaygılar taşıdığımız için aşağıdaki soruları kendi başlıkları içinde cevaplar mısınız?

Bu konularda hazırladığım ve kitabımda yer alan çok sayıda soru bulunmaktadır. Burada hepsini ele almak mümkün değildir. Ancak önemli bulduğum soruları dile getirmek istiyorum.

Hayata ilham verecek sorular nelerdir?

Ünlü düşünür Albert Camus, "İnsanoğlu olduğu şey olmayı reddeden tek canlıdır." diyor. Kendi bizimle mücadele etmeyi bırakalım. Çünkü bu, kazanmamızın mümkün olmayacağı bir savaştır. Direncin ve değişimin bir parçası olduğunuzu fark edin. Kendi kendinize "kendimle fikir ayrılığına düşme hakkımı koruyorum" deyin. Her gün gelişim ve değişiminiz için attığınız adımlardan mutlu olmayı deneyin. Zira kim olduğunuzu belirleyen yaptığınız eylemlerdir, eylemlerinizin sonucu değil. Bu bağlamda ele alabileceğim sorulardan bazıları şunlardır.

* Hayatta değer verdiğiniz en önemli şeyler nedir?

* Yaptığınız işi seviyor musunuz?

* Şu an her istediğinizi yapabilecek imkânınız olsaydı, yine de bugün yaptıklarınıza devam eder miydiniz?

* Ölmeden önce yapacağınız tek bir şey olsaydı, bu ne olurdu?

* En büyük korkunuz nedir?

* Hayattaki en büyük amacınız nedir?

* Bu amacınıza ulaşmak için kendinizde hangi becerileri geliştirmeniz gerekiyor?

* Hayatta belirlediğiniz hedefler için atmanız gereken "ilk adımlar" nelerdir?

* Hayattaki göreviniz/misyonunuz nedir? Ne için yaşıyorsunuz?

* Şu anda hayatınızda sizi mutlu eden en önemli şey nedir?

* Hayatınızda sizi en çok heyecanlandıran şey nedir?

* Şu an hayatınızda en çok keyif aldığınız şey nedir?

* Hayatınızda ne derecede minnettarlık duyarsınız?

* Bugün kendinizle ilgili farklı olarak ne öğrendiniz?

* Kimleri seviyorsunuz. Onları neden seviyor ya da onlardaki neyi seviyorsunuz?

* Hayatınızdaki öncelikleriniz nelerdir? Neden?

* Hayatınızdaki ideal ve ilkelere nelerdir?

* Kendinizi hayatta nelerin bir parçası olarak görüyorsunuz?

* Kendinizi hangi koşullarda güvende hissedersiniz?

Hayatınızda farkındalığınızı ortaya koyacak sorular nelerdir?

Bilge insanlar asırlardan beri, mutlu ve anlamlı hayatın anahtarlarını anlatır dururlar. Hemen hepsinin paylaştığı üç aşama var: kendini bil, kendini gerçekleştir, kendin ol. Dolayısıyla bizler de hayat yolculuğuna kendini bilmekle başlayacağız. Bu yolculuğumuzda daima yanımızda olan tercihimize yönelik şu sorulara doğru ve gerçekçi cevaplar bulmalıyız.

* Sizin diğer insanlara göre daha iyi yapacağınız işler nelerdir?

* On yıl sonra nasıl bir hayat yaşıyor olacaksınız?

* Sizin için önemli olan sürekli artan hızla konuşmak mı, yoksa daima birilerini geçiyor olmak mı?

* Kendinizi kötü hissetmeniz için yapmamanız gerekenler nelerdir ve hemen kendinizi kötü hissetmeniz için kaç türlü yol bulabilirsiniz?

* Bu seçim, sizi ilham verici bir geleceğe mi götürecektir, yoksa geçmişe saplanıp kalmanıza mı neden olacaktır?

* Bu seçim hayatınıza güç mü katacak yoksa hayat enerjinizi mi çalacak?

* Bu durumu büyütmek ve gelişmek için bir katalizör olarak mı yoksa kendinizi yıpratmak için mi kullanacaksınız?

* Bu seçim sizi güçlendirecek mi yoksa güçsüz mü kılacak?

* Bu, inançtan mı yoksa korkudan mı kaynaklanan bir seçimdir?

Yeni bakış açıları kazanmaya yönelik sorular nelerdir?

Kişilerin kendileri hakkında bir fikir sahibi olabilmeleri hem eleştirel hem de bilişsel farkındalıklarını ortaya koyabilmeleri ile mümkündür. Bu eleştirel değerlendirme süreci kişilerin daha gerçekçi ve çok boyutlu bir sürece ve ürüne dayalı çalışma yapmasına imkân sağlayacaktır. Dolayısıyla sorgulamaya dayalı öğrenmede, soru soran kişiler söz konusu soruları bilgi dağarcıklarını geliştirmek için bir kaynak olarak kullanırlar.

Örneğin:

* Hayatınızı nasıl düşünür ve cevaplıyorsunuz?

* Hayatınızda neler oluyor, neden böyle oluyor?

* Neler olmasını istiyorsunuz, neler oluyor?

* Tüm bunlar nasıl oluyor?

* Bu durumdan ne öğrenebilirsiniz?

* Bu durumda yapılması gereken nedir?

* Yapılması gerekenlerden yapılabilecek olan nelerdir?

* Yapılabilecek olanlardan sizin yapabileceğiniz nelerdir?

* Siz ne yapıyorsunuz?

* "Yarın başka bir insan olacağım?" diyorsanız, neden bugünden başlamıyorsunuz?

* Hayatınız değişmeli ise; bunu siz yapmazsanız kim yapacak? Bugün yapmayacaksanız ne zaman yapacaksınız? Buradan başlamayacaksanız nereden başlayacaksınız.

* Hangi açıdan bakıldığında bu durum harika sonuçlar getiriyor?

* Tüm bu durumu en hızlı şekilde değiştirip ondan nasıl keyif alabilirsiniz?

* Bu durumda şükredecek ne bulabilirsiniz?

* Beyninizi nasıl çalıştırdığını beyninize öğrettiniz mi?

Son olarak şunları söylemek istiyorum. Ne kadar dikkatli soru seçerseniz ve/veya cevapları dinleseniz de, peşinde koştuğunuz şeyi elde edemeyeceğiniz zamanlar olacaktır. Belki de karşınızdaki kişi beklediğiniz cevabı gerçekten bilmiyordur ya da konuya saplanmaktan rahatsız oluyordur. Belki de kaçamak cevaplar veriyordur. Belki de soruyu yeterince açık ya da yüksek sesli sormamışsınızdır ve o da sizi tam olarak duyamamıştır. Her ne olursa olsun, eğer elde etmek istediğiniz bilgi sizin için önemliyse, soru yöneltmekten asla vazgeçmeyin.